

STRATEGICKÁ VIZE PRO MODERNÍ POTRAVINOVOU POLITIKU

I OBSAH

1. Úvod

2. Definice pojmů

3. Čtyři klíčové oblasti moderní potravinové politiky

Strava jako základ veřejného zdraví

Potravinová bezpečnost: dostupnost a cenová stabilita

Podpora domácích potravinových inovací s vyšší přidanou hodnotou

Potravinová politika pro ochranu krajiny a přírodních zdrojů

4. Naše vize: moderní a odolný potravinový systém

5. Akční plán

6. Závěr: potravinová politika jako strategický nástroj pozitivní změny

7. Reference

STRATEGICKÁ VIZE PRO MODERNÍ POTRAVINOVOU POLITIKU

Úvod

Výživné, bezpečné a cenově dostupné jídlo je základním lidským právem. Každý z nás by měl mít možnost volit stravu, která podporuje naše zdraví, důstojný život a je zároveň šetrná k přírodě i společnosti.

To, co jíme, ale není jen individuální volba – je to výsledek konkrétních rozhodnutí na úrovni politiky. Ta skrze legislativu, dotace či normy ovlivňuje, co je pro obyvatelstvo dostupné v obchodech či veřejných jídelnách, jak se budou vyvíjet ceny a jak budou nastaveny podmínky pro produkci potravin v naší krajině.

Dostupnost kvalitních, udržitelných potravin přímo ovlivňuje veřejné zdraví a výskyt chronických nemocí, zmírňuje sociální nerovnosti a zvyšuje potravinovou bezpečnost. Dlouhodobě pak přispívá k odolnosti ekonomiky, snižuje tlak na zdravotní systém a podporuje udržitelné využívání půdy a přírodních zdrojů.

Napříč Evropou vznikají silné příklady potravinových politik¹, které tuto realitu reflektují. **Dánsko**² vytvořilo národní akční plán pro rozvoj rostlinné stravy, který kombinuje podporu výzkumu, veřejného stravování a potravinářských inovací. **Nizozemsko**³ investuje do vývoje alternativních bílkovin a propojuje zemědělství s biotechnologickým průmyslem. Veřejné a soukromé subjekty ve **Francii**⁴ spolupracují na projektu, jehož cílem je rozvíjet francouzský sektor rostlinných bílkovin. Společným jmenovatelem těchto přístupů je, že chápou jídlo jako strategické téma – ne jen jako sektorový problém.

Česká republika má ideální výchozí podmínky k tomu, aby si vytvořila vlastní, ambiciózní a dlouhodobě udržitelnou potravinovou strategii. Máme silnou výzkumnou základnu, zkušené zemědělce a zemědělkyně, rostoucí zájem spotřebitelstva o změnu a reálný potenciál stát se aktivním hráčem v oblasti potravinářských inovací.

Rostlinná strava a alternativní bílkoviny – od luštěnin až po fermentované produkty – mohou být jedním z nástrojů, jak tuto strategii naplnit. Zároveň nabízejí řešení stěžejních výzev spojených se současným způsobem výroby a spotřeby potravin. Protože potravinová politika je zároveň politikou zdravotní, hospodářskou, krajinnou i bezpečnostní.

Tento dokument nastiňuje hlavní výzvy, kterým Česko v této oblasti čelí, a předkládá konkrétní rámec, jak posun směrem k rostlinné stravě a alternativním bílkovinám může pomoci při jejich řešení ve prospěch lidí, krajiny i české ekonomiky.

DEFINICE POJMŮ

Alternativní bílkoviny

V této strategii používáme pojem alternativní bílkoviny jako zastřešující výraz pro zdroje bílkovin, které mohou doplňovat nebo částečně nahrazovat konvenční živočišnou výrobu. Patří sem zejména rostlinné bílkoviny (např. luštěniny, obiloviny, olejniny), fermentované produkty (např. mykoproteiny, precizní fermentace - výroba jednotlivých složek pomocí mikroorganismů) a kultivované potraviny (např. kultivované maso).

Rostlinná strava

Pojem rostlinná strava v tomto dokumentu označuje stravu, která staví na potravinách rostlinného původu – jako jsou zelenina, ovoce, luštěniny, celozrnné obiloviny, ořechy, semena a rostlinné oleje – a zároveň omezuje nebo nahrazuje živočišné složky. Neznamená nutně veganství, ale klade důraz na výživově vyvážené složení a pozitivní dopady na zdraví, životní prostředí i zemědělský systém.

Foto: Canva

ČTYŘI KLÍČOVÉ OBLASTI MODERNÍ POTRAVINOVÉ POLITIKY

1) Zdravější populace

- více vlákniny a lepší nutriční profily snižují riziko civilizačních chorob
- prevence je levnější než léčba - úspora miliard na zdravotní péči
- skrze veřejné stravování systematicky zlepšovat výživové návyky milionů lidí

2) Lepší dostupnost a cenová stabilita

- efektivnější využití půdy: více bílkovin pro lidi z každého hektaru
- méně závislosti na dovozech krmiv = stabilnější ceny
- lepší cenová dostupnost pro všechny příjmové skupiny

3) Ekonomická prosperita

- vysoký inovační a exportní potenciál v rychle rostoucím segmentu
- pracovní místa v oblastech s vysokou přidanou hodnotou
- nové tržní příležitosti a diverzifikace portfolia pro zemědělce a zemědělkyně

4) Zdravější krajina

- efektivnější využití přírodních zdrojů - méně orné půdy na stejný výsledek
- podpora biodiverzity zemědělské krajiny
- zlepšení stavu půdy a snížení rizik eroze

1) Strava jako základ veřejného zdraví

SOUČASNÉ NÁRODNÍ VÝZVY

Česká republika čelí narůstající zdravotní zátěži spojené s chronickými onemocněními, která významně snižují kvalitu života a zatěžují zdravotní systém. Kardiovaskulární choroby odpovídají za **34 % všech úmrtí**, rakovina za **19,4 %⁵** a počet diabetiků a diabetiček v ČR dosáhl již **jednoho milionu**, přičemž do roku 2030 se očekává nárůst na **1,3 milionu⁶**. **Přes 60 procent** Čechů a Češek má nadváhu a trpí jí až **čtvrtina dětí⁷**. Obezita způsobuje závažné zdravotní komplikace a podle dat WHO je jedním z hlavních faktorů invalidity a úmrtí v celém evropském regionu.

Náklady na léčbu těchto onemocnění jsou obrovské – jen hospitalizace osob s diabetem stojí český zdravotní systém přes 20 miliard Kč ročně⁸.

Výživa a nevyvážená strava hraje zásadní roli v prevenci těchto onemocnění. Podle OECD jsou **rizikové stravovací návyky odpovědné za 23 % všech úmrtí v ČR**, což je **nad průměrem EU (17 %)¹**. Přesto česká zdravotní politika tento nástroj nevyužívá systematicky. Strategie Zdraví 2030⁹ sice klade důraz na prevenci civilizačních chorob, ale neobsahuje konkrétní opatření, která by podporovala posun k výživovým doporučením založených na současných vědeckých poznatcích – včetně role rostlinné stravy při prevenci chronických onemocnění.

K prevenci navíc přispívá i zdravotní gramotnost – a zde má Česko výrazné rezervy. **Více než 40 % Čechů a Češek** vykazuje problematickou až neadekvátní úroveň zdravotní gramotnosti, přičemž v oblasti prevence nemocí a podpory zdraví je tento podíl **až 60 %⁴**. To vede k nízké účasti obyvatelstva na preventivních programech.

Zároveň je zde problém i na straně systému. Kurikula studia medicíny věnují výživě jen **velmi omezený prostor**, což vede k tomu, že většina lékařů, lékařek a zdravotnického personálu nemá dostatečné znalosti k tomu, aby výživu cíleně využívala v prevenci a léčbě. Je zásadní, aby zdravotní instituce lidem ukazovaly – a ideálně je i vedly k tomu – jak vypadá správně sestavená strava, která podporuje léčbu a prevenci.

Rozšíření spotřeby rostlinných potravin by přineslo významné benefity nejen v oblasti neinfekčních chorob, ale i při **prevenci infekčních rizik**. Z hlediska veřejného zdraví je zásadní i to, jakým způsobem se potraviny produkují. Intenzivní živočišná výroba může zvyšovat riziko přenosu zoonotických infekcí ze zvířat na člověka (např. salmonelózy¹⁰). Farmy představují prostředí s vysokým výskytem infekčních patogenů a vytváří tak rezervoár virů a bakterií, které mohou infikovat člověka prostřednictvím kontaminace vody nebo samotných živočišných produktů.

JAK MOHOU ROSTLINNÁ STRAVA A ALTERNATIVNÍ BÍLKOVINY PŘÍSPĚT K ŘEŠENÍ?

Strava je jedním z nejúčinnějších nástrojů prevence, který může významně snížit výskyt civilizačních chorob a související náklady na zdravotní péči. Mezinárodní organizace jako World Health Organisation (WHO), World Cancer Research Fund, American Diabetes Association nebo European Society of Cardiology doporučují stravu založenou na vysokém podílu rostlinných složek (zelenina, ovoce, luštěniny, celozrnné obiloviny). Zároveň doporučují omezit spotřebu červeného a zpracovaného masa, které WHO zařadila mezi pravděpodobné karcinogeny (červené maso) a prokázané karcinogeny¹¹ (zpracované maso). Česká republika patří mezi země s nejvyšší spotřebou těchto produktů v Evropě¹², zatímco příjem vlákniny, ovoce, zeleniny a luštěnin zůstává hluboko pod doporučenými hodnotami¹³.

Studie ukazují, že vyšší příjem rostlinných bílkovin, vlákniny a nenasycených tuků je spojen s nižším rizikem srdečních onemocnění, cukrovky 2. typu a některých druhů rakoviny^{14 15 16}.

Strava založená na celistvých rostlinných potravinách může také snížit riziko obezity a podpořit celkové zdraví.

Institucionální stravování v nemocnicích (1,5 milionů osob ročně¹⁷), školách (1,8 milionů dětí ročně¹⁸), sociálních službách (okolo 70 000 osob ročně¹⁹) a dalších institucích jako např. zaměstnanecké kantýny (přes 3 miliony lidí ročně²⁰) by mělo reflektovat tyto poznatky a pomáhat při zlepšování výživových návyků obyvatelstva, které podporují dlouhodobé zdraví. Systematické začlenění rostlinné stravy ve veřejných institucích zároveň vytvoří stabilní poptávku po domácí produkci rostlinných bílkovin. Veřejné zakázky mohou podpořit rozvoj českých firem specializujících se na inovace v potravinářství, čímž propojí zdravotní prevenci s ekonomickým růstem.

Evropské země jako Dánsko, Německo či Nizozemsko již strategicky podporují rostlinné stravování a investují do vývoje výživově hodnotných alternativ^{21 22 23}. Potravinová politika musí být propojena se zdravotní strategií tak, aby veřejné a institucionální stravování bylo v souladu s aktuálními výživovými doporučeními, postavenými na nejnovějších vědeckých poznatcích, a bylo přirozenou a běžně dostupnou součástí veřejného prostoru.

Proto je začlenění podílu celistvých rostlinných potravin a rostlinných bílkovin do strategie zdravotní prevence nezbytné. Pokud Česko nezačne přistupovat k výživě systematicky – nejen jako k individuální volbě, ale jako k veřejnému zájmu, porostou náklady na léčbu nemocí, sníží se kvalita života obyvatelstva a zhorší se celková odolnost společnosti vůči demografickým a ekonomickým výzvám.

2) Potravinová bezpečnost: dostupnost a cenová stabilita

SOUČASNÉ NÁRODNÍ VÝZVY

Potravinová bezpečnost představuje schopnost státu dlouhodobě zajistit obyvatelstvu stálý přístup k bezpečné, cenově dostupné a výživově hodnotné stravě v jakékoli době. Tato schopnost není dána pouze objemem produkce, ale také strukturou potravinového systému, jeho efektivitou, rozmanitostí a odolností vůči externím šokům.

Český potravinový systém je v tomto ohledu zranitelný. Tato zranitelnost se neprojevuje jen v dobách krize – jako byl covid, válka na Ukrajině či inflace po roce 2022 – ale i v běžných letech, kdy se vysoké ceny potravin a rostoucí náklady stávají překážkou zejména pro nízkopříjmové domácnosti. Od roku 2017 ceny základních potravin vzrostly o zhruba 48 %²⁴. Potraviny a nealkoholické nápoje tvoří 15,8 % celkových výdajů domácností - tedy nejen více, než je průměr EU (13 %), ale i více než v zemích jako Německo (11,5 %), Rakousko (11,4 %) či Nizozemsko (11,3 %)²⁵.

Až desetina české populace si podle dat Eurostatu nemůže pravidelně dovolit výživově kvalitní potraviny.

Jedním z faktorů, který tuto zranitelnost ovlivňuje, je neefektivní a jednostranné využití zemědělské půdy. Více než 60 % orné půdy je využíváno pro pěstování plodin pro hospodářské velkochovy (obiloviny, kukuřice, řepka). To znamená, že plodiny jsou zkrmeny zvířatům místo toho, aby byly použity na přímou spotřebu lidmi. Tato nepřímá cesta spotřeby, kdy jsou rostlinné živiny nejdříve zkonsumovány zvířaty a poté přetvořeny na živočišné produkty, je energeticky i nutričně neefektivní: typicky pouze malá část bílkovin z rostlinných plodin je přeměněna na bílkoviny v mase, mléku či vejcích. Například když zvířata sní krmivo s obsahem 10 kg bílkovin, vznikne z něj jen zhruba 0,5 kg bílkovin v hovězím mase, 1 kg ve vepřovém a 2 kg v drůbežím mase, a zhruba 4,3 kg bílkovin v mléce²⁶. Zbytek zvíře spotřebuje pro vlastní metabolismus a růst – pro člověka už není využitelný. Tento přístup zvyšuje nároky na půdu, energii i vodu a produkuje méně jídla za více prostředků. Bylo by mnohem účinnější, kdyby rostlinné bílkoviny šly přímo lidem.

Průmyslová živočišná výroba je navíc závislá na dovozu klíčových složek krmiva, především sójových pokrutin z Jižní Ameriky (v roce 2020 činila jejich dovozní hodnota přibližně 3,2 miliardy Kč – zhruba 490 tisíc tun, do konce 2024 vzrostla na 4,2 miliardy Kč - zhruba 650 tisíc tun)²⁷. Přestože sója tvoří menší objem krmiva, má zásadní význam pro výkrm z hlediska výživové hodnoty. Výpadky v dodávce, klimatické události nebo cenové šoky na světových trzích se tak mohou přímo promítat do cen živočišných produktů a tím ohrozit cenovou dostupnost potravin pro české domácnosti.

Ačkoli strategické dokumenty jako Akční plán k realizaci Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030²⁸ nebo Strategie rezortu Ministerstva zemědělství ČR 2030+²⁹ usilují o snížení závislosti na dovozech, **reálná opatření nadále**

upřednostňují intenzivní živočišnou výrobu a bílkovinné plodiny pouze v kontextu krmiv pro živočišnou výrobu. Potenciál domácích bílkovinných plodin pro přímou lidskou spotřebu zůstává nevyužitý, což fixuje zemědělství na nákladný, dovozně závislý a neefektivní přístup.

JAK MOHOU ROSTLINNÁ STRAVA A ALTERNATIVNÍ BÍLKOVINY PŘÍSPĚT K ŘEŠENÍ?

Podpora rostlinné stravy a rozvoj domácích alternativních zdrojů bílkovin pro lidskou spotřebu může významně přispět ke **zvýšení potravinové bezpečnosti českých domácností.** Luštěniny jako hrách, čočka či bob (vikev) dobře rostou v českých podmínkách, mají vysokou nutriční hodnotu a zároveň patří mezi cenově dostupné potraviny. Zvýšení atraktivity a spotřeby těchto plodin může znamenat i vyšší potravinovou bezpečnost, diverzifikaci nabídky na trhu a přinést nové příležitosti příjmů pro zemědělce a zemědělkyně.

Změna struktury produkce směrem k většímu podílu rostlinných potravin a alternativních bílkovin může zlepšit celkovou efektivitu systému – z hlediska výnosnosti, výživové hodnoty i využití půdy. Vhodně zvolené plodiny pro lidskou spotřebu dokáží **na stejné ploše vyprodukovat výrazně více jedlých bílkovin** než při využití pro krmivo a následný živočišný výkrm.

Plocha, využitá pro pěstování krmiva a chovu skotu, poskytne pouze 4 gramy jedlých bílkovin v podobě hovězího masa, zatímco pěstování rostlinných plodin pro přímou spotřebu může na téže ploše vyprodukovat až 100 gramů bílkovin³⁰.

U dalších živočišných produktů je situace podobně neefektivní. Jeden hektar půdy tak uživí podstatně více lidí pěstováním rostlinných bílkovin pro lidskou spotřebu než produkcí krmiva pro živočišnou výrobu. Tím můžeme uvolnit část zemědělské produkce pro výživu lidí a lépe zvládat případné výpadky dodavatelských řetězců.

Integrace rostlinné stravy a alternativních bílkovin do národní potravinové strategie by měla být nedílnou součástí **strategie potravinového zabezpečení** v Česku. **Podpora domácích zemědělců a zemědělek** při pěstování těchto plodin, investice do jejich zpracování a zařazení do veřejného stravování mohou pomoci stabilizovat ceny potravin, snížit závislost na nestabilních dovozech a zajistit, že kvalitní potraviny podporující veřejné zdraví budou dostupné pro všechny občany a občanky České republiky.

3) Podpora domácích potravinových inovací s vyšší přidanou hodnotou

SOUČASNÉ NÁRODNÍ VÝZVY

Český potravinářský sektor má silnou tradici, kvalitní výrobní zázemí a kvalifikovanou pracovní sílu. Výroba potravin se opírá především o tradiční segmenty, jako např. pečivo či uzeniny³¹, které dlouhodobě dominují trhu. Tyto kategorie sice zajišťují stabilitu zaměstnanosti a kontinuitu výroby, zároveň však představují prostor pro rozšíření portfolia o inovativní **produkty s vyšší přidanou hodnotou**, které by mohly lépe reagovat na měnící se preference spotřebitelů a spotřebitelek a exportní příležitosti.

Současně zůstává část přidané hodnoty vytvořené v českém potravinovém řetězci mimo zemi. Řada potravinových výrobků je sice vyráběná v Česku, ale **klíčové fáze s nejvyšší marží**, jako je vývoj nových produktů a receptur, design, marketing či obchodní strategie, **se odehrávají na zahraničních centrálách**. To omezuje konkurenceschopnost, brání vzniku silných domácích značek a **snižuje příjmy**, které by mohly zůstat v české ekonomice³².

Rostlinná strava a alternativní bílkoviny pro lidskou spotřebu představují segment s **vysokým inovačním a exportním potenciálem**, který by mohl tuto situaci změnit. Strategické dokumenty jako Akční plán k realizaci Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2030³³ nebo Strategie rezortu Ministerstva zemědělství ČR 2030+³⁴ sice hovoří o diverzifikaci a krátkých dodavatelských řetězcích, ale explicitní podpora vývoje a výroby potravin pro lidskou spotřebu založených na rostlinných ingrediencích či alternativních bílkovinách chybí.

Přitom čeští spotřebitelé a spotřebitelky se sami hlásí o změnu: již čtvrtina populace pravidelně zařazuje rostlinná jídla do svých jídelníčků³⁵.

To se odráží i na trhu s rostlinnými alternativami masa a mořských plodů, který v Česku vzrostl v roce 2024 o 13 % na 2,1 miliardy Kč oproti 2023 a do roku 2029 se očekává růst na 3,91 miliardy Kč. Kategorii tofu a výrobků z něj čeká odhadovaný nárůst z 442 milionů Kč na 660 milionů Kč ve stejném období³⁶.

Tento trh v Evropě rychle roste, přitahuje investice a vytváří nová pracovní místa v oblastech s vysokou přidanou hodnotou – od biotechnologického vývoje přes potravinářské inženýrství po marketing a export. V Česku už působí úspěšné firmy a start-upy vyvíjející inovativní produkty. Mnoho z nich naráží na **složitý přístup k financování, nedostatek technologického zázemí i omezené možnosti spolupráce** s výzkumnými institucemi, což výrazně ztěžuje vývoj a uvádění inovativních produktů na trh. Bez veřejné podpory, jasné strategie a férových podmínek zůstává potenciál tohoto sektoru z velké části nevyužitý – navzdory tomu, že chuť spotřebitelů a spotřebitelek, výrobních i prodejních firem tu bezpochyby je.

JAK MOHOU ROSTLINNÁ STRAVA A ALTERNATIVNÍ BÍLKOVINY PŘÍSPĚT K ŘEŠENÍ?

Zahraniční příklady ukazují, že strategická podpora tohoto sektoru může přinést benefity nejen v oblasti hospodářského růstu a udržitelnosti, ale i veřejného zdraví a výdajů na zdravotní péči.

- V Německu by rozvoj alternativních bílkovin do roku 2045 mohl vytvořit až **45 000 nových pracovních míst**, snížit roční emise skleníkových plynů o **8,1 milionu tun CO₂e**, ušetřit **1,8 milionu hektarů** zemědělské půdy a přinést ročně až **9 miliard eur** ekonomického přínosu při středním scénáři podpory (Systemiq & GFI Europe, 2023).
- Ve Spojeném království by přechod 50% populace na rostlinnou stravu vedl ke snížení výskytu chronických onemocnění o **1 milion případů**, zvýšení kvality života o **87 000 Quality-Adjusted Life Year (QALY)** (rok získaného života o plné kvalitě / při plném zdraví) a každoroční úspoře **1,3 miliardy liber** v nákladech na zdravotní péči. Při hypotetickém 100% přechodu by úspora činila až **6,7 miliardy liber ročně** (OHE, 2023).

Mezi lety 2018 a 2022 vzrostl trh s rostlinnými alternativami masa o **49 %**, přičemž poptávka po těchto produktech **neustále roste**³⁷. Např. Dánsko a Nizozemsko investují **desítky milionů eur ročně** do rozvoje rostlinných bílkovin a potravinářských biotechnologií, čímž nejen zajišťují nová pracovní místa a posilují konkurenceschopnost farmářů a farmárek, ale také rozšiřují dostupnost kvalitních potravin pro obyvatelstvo. Evropská komise prostřednictvím programu Horizon Europe jen mezi lety 2020 a 2024 investovala přes **250 milionů eur** do alternativních bílkovin³⁸.

Česká republika má v této oblasti skvělé předpoklady: domácí výzkumná pracoviště jako **Mikrobiologický ústav Akademie věd ČR** nebo **Masarykova univerzita** patří mezi evropskou špičku v oboru biotechnologií, fermentačních procesů a molekulární biologie. Existují také úspěšné domácí startupy, jako jsou **Mewery**³⁹ nebo **Bene Meat Technologies**⁴⁰, které vyvíjejí inovativní produkty jako kultivované maso. Tyto podniky dokazují potenciál odvětví i bez výrazné státní podpory, nicméně často závisejí na soukromých či zahraničních investicích a jejich financování je nejisté.

Propojení výzkumných kapacit s výrobním a zemědělským sektorem by znamenalo nejen vznik **nových pracovních míst** v potravinářském průmyslu a na venkově, ale také dostupnost kvalitních potravin, které odpovídají **potřebám českých spotřebitelů a spotřebitelek**. Je to příležitost, jak rozšířit zemědělskou produkci a získat nové zdroje příjmů.

Pěstování bílkovinných plodin pro lidskou spotřebu může zemědělcům a zemědělkyním zajistit stabilní odbyt díky rostoucí poptávce doma i v zahraničí, a navíc přináší přímé platby z evropských programů⁴¹.

Součástí národní strategie by proto měly být cílené investice do podpory výzkumu, rozvoje domácích výrobních kapacit a vytváření podmínek pro růst firem, které přinesou české ekonomice dlouhodobou prosperitu a obyvatelstvu kvalitnější, dostupnější a pestřejší potraviny.

4) Potravinová politika pro ochranu krajiny a přírodních zdrojů

SOUČASNÉ NÁRODNÍ VÝZVY

Česká krajina čelí rostoucí ekologické krizi, která souvisí se způsobem hospodaření a přímo ovlivňuje kvalitu života obyvatelstva i stabilitu zemědělské produkce. Klíčovým problémem je stav půdy.

Téměř 50 % zemědělské půdy je ohroženo vodní erozí, která vede nejen k úbytku zhruba 21 mil. tun ornice ročně, ale i k miliardovým ekonomickým ztrátám ročně (minimálně 4,3 mld. Kč ročně)^{42 43}.

Úbytek úrodné půdy snižuje výnosy, zvyšuje náklady a zhoršuje schopnost krajiny zadržovat vodu.

Erozi významně zhorší nevhodné pěstební postupy, jako je hospodaření na velkých lánách či pěstování erozně rizikových plodin na svazích. V tomto ohledu je nejnebezpečnější kukuřice⁴⁴ – téměř polovina registrovaných erozních událostí (44 %) se děje na této plodině, která u nás slouží zejména jako krmivo pro velkochovy. To vytváří přímou souvislost mezi dnešní strukturou živočišné výroby a erozním tlakem na půdu.

K tomu se přidává strukturální zátěž dusíkem: 96,1 % veškerého amoniaku (NH₃) v ČR pochází ze zemědělství (chovy a statková hnojiva), pokles emisí od roku 2005 činí jen 5,9 % a splnění cíle do roku 2030 je označeno jako nejisté.

Důsledkem vysokých dusíkových vstupů a intenzivních osevů je také zhoršena kvalita vod – v podzemních vodách překračuje limit pro dusičnany 10,4 % vzorků a pro amonný dusík 11,4 %, a pesticidy překračují limitní součet na 34,1 % monitorovaných lokalit. Tyto jevy zvyšují zdravotní i ekonomické náklady (zhoršené ovzduší a voda, údržba krajiny), snižují produktivitu půdy a ohrožují naplňování národních a evropských závazků.

V důsledku intenzivního hospodaření klesá i biodiverzita zemědělské krajiny. Početnost ptačích druhů typických pro zemědělskou krajinu – indikátor stavu biodiverzity v agroekosystémech – se za posledních 40 let **snížila téměř o polovinu**. Zároveň v Česku vyhynulo téměř **600 druhů hmyzu** a dalších **4000** je ohrožených⁴⁵. Úbytek přirozených predátorů a opylovačů snižuje odolnost agroekosystémů a přispívá k oslabení přirozené odolnosti krajiny vůči škůdcům a klimatickým změnám. To se také promítá do **větší potřeby pesticidů a syntetických hnojiv**, které následně kontaminují vodní zdroje a ovlivňují zdraví lidí⁴⁶.

JAK MOHOU ROSTLINNÁ STRAVA A ALTERNATIVNÍ BÍLKOVINY PŘÍSPĚT K ŘEŠENÍ?

Jedním ze strategických nástrojů, který může pomoci tyto problémy řešit, je větší podpora plodin pro lidskou spotřebu a alternativních bílkovin. Rostlinná výroba zabere méně orné půdy a **efektivněji tak využije přírodní zdroje a méně zatěžuje krajinu**: například luštěniny zlepšují strukturu půdy, fixují vzdušný dusík díky symbióze s bakteriemi (čímž snižují potřebu průmyslových hnojiv), zajišťují vysokou pokrývnost omezující erozi a efektivně využívají živiny, zejména fosfor, což celkově snižuje nároky na vstupy při následném hospodaření⁴⁷.

Zvýšení podílu plodin určených přímo pro lidskou spotřebu by snížilo tlak na vodní zdroje, podpořilo schopnost krajiny zadržovat vodu a omezilo erozi půdy díky pestrosti a lepšímu kořenovému systému plodin.

Česká republika proto potřebuje **upravit zemědělskou politiku** tak, aby aktivně využívala potenciál rostlinné produkce a alternativních bílkovin, protože tím lépe podpoří nejen krajinu a přírodní zdroje, ale také zlepší kvalitu života lidí. Je potřeba podpořit trh v investicích do zpracovatelských kapacit pro rostlinné bílkoviny, podpořit diverzifikaci plodin směrem k přímé lidské spotřebě a změnit dotační systém tak, aby podporoval udržitelné zemědělství.

Tato změna je jedním ze strategických nástrojů, jak udržovat českou krajinu zdravou a odolnou vůči klimatickým změnám, zajistit stabilitu cen potravin a vytvořit podmínky pro dlouhodobou prosperitu obyvatelstva na venkově i ve městech.

NAŠE VIZE: MODERNÍ A ODOLNÝ POTRAVINOVÝ SYSTÉM

Moderní potravinová politika znamená víc, než jen to, co máme na talíři nebo v regálech obchodů. Ovlivňuje, jaké potraviny považujeme za běžnou součást jídelníčku, z jaké nabídky si můžeme vybírat, kolik zaplatíme za jídlo či dostupnost lokálně pěstovaných potravin. Ovlivňuje také stav našeho zdraví i stav české krajiny a to, jestli bude zemědělství životaschopné i za dvacet či třicet let.

ProVeg Česko spolu s Českou komorou alternativních proteinů usiluje o to, aby se **rostlinná strava a alternativní bílkoviny staly přirozenou součástí české politiky v oblasti veřejného zdraví, potravinového zabezpečení, ekonomiky a ochrany krajiny**. Naše země potřebuje potravinový systém, který reflektuje preference a zdravotní stav obyvatelstva a doplňuje živočišnou výrobu efektivními řešeními, jež zvýší odolnost vůči krizím a posílí konkurenceschopnost země. Česko má obrovský potenciál modernizovat svůj potravinový model tak, aby podpořil ekonomickou stabilitu, zdraví obyvatelstva i odolnost krajiny.

Foto: Adobe

AKČNÍ PLÁN

Národní akční plán pro rostlinnou stravu a alternativní bílkoviny je nástrojem, který může tyto politiky propojit a sladit tak, aby pracovaly ve prospěch lidí, krajiny i ekonomiky. Přináší konkrétní řešení, jak zlepšit zdraví obyvatelstva a snížit náklady na léčbu nemocí, posílit domácí produkci, vytvořit nová pracovní místa, stabilizovat ceny potravin a zlepšit stav krajiny – s využitím toho, co už v Česku máme.

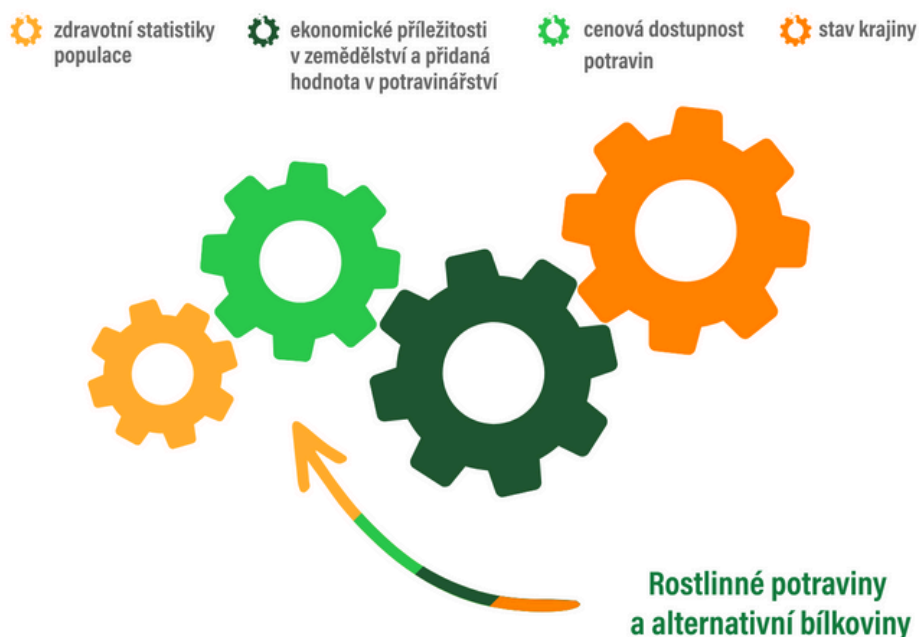
Co pomůže nastavit?

- **Koordinaci politik napříč sektory**, aby zemědělská, ekonomická, zdravotní, inovační a potravinářská politika pracovaly společně na diverzifikaci zdrojů bílkovin a podpoře stabilního potravinového systému.
- **Podmínky pro ekonomickou stabilitu zemědělců a zemědělků**, včetně cílené podpory diverzifikace produkce bílkovin, přístupu k financování přechodu na nové plodiny a technické asistence při změně modelu hospodaření, aby se minimalizovala finanční a provozní rizika.
- **Alokaci dotací**, které podpoří pěstování plodin a alternativní bílkoviny pro lidskou spotřebu jako součást vyváženějšího a odolnějšího zemědělského modelu, čímž se sníží závislost na dovozu krmných surovin alepší potravinové zabezpečení.
- **Investiční pobídky** pro lokální zpracování plodin, rozvoj fermentačních a biotechnologických inovací a rozšíření zpracovatelských kapacit, aby český potravinářský sektor mohl vyrábět produkty s vyšší přidanou hodnotou doma a posílil exportní příležitosti.
- **Legislativní změny pro férovější trh**, které odstraní bariéry v rozvoji udržitelných potravinových technologií, nastaví jasnější podmínky pro značení produktů a vytvoří stabilní podnikatelské prostředí pro producenty rostlinných potravin a inovativních potravinářských technologií.
- **Závazné cíle pro veřejné stravování**, které zajistí systematické zvyšování dostupnosti výživově hodnotných rostlinných potravin ve školách, nemocnicích a dalších státních institucích, čímž se vytvoří stabilní poptávka po lokálních plodinách a podpoří změna stravovacích vzorců.
- **Začlenění výživy do zdravotních strategií a vzdělávání lékařů a lékařek** a posílení mezioborové spolupráce s nutričními terapeutky a terapeutky, aby prevence nemocí hrála v systému zdravotní péče větší roli, výživa byla chápána jako klíčová součást zdravotní politiky a zdravotnický personál byl lépe připraven radit pacientům a pacientkám v oblasti stravování.
- **Podmínky pro kulturní posun směrem k rozmanitější a udržitelnější stravě**, včetně cílené osvěty, marketingových kampaní, podpory vzdělávacích programů a spolupráce s maloobchodem a gastronomií, aby rostlinné stravování a alternativní bílkoviny byly snadnější, cenově dostupnější a atraktivnější volbou pro spotřebitele a spotřebitelky.
- **Systém pravidelného monitoringu a měřitelných cílů (KPI)**, který sleduje podíl rostlinné stravy ve veřejném stravování, míru investic do alternativních bílkovinných odvětví, dopad změn ve výživových vzorcích na veřejné zdraví a environmentální ukazatele, jako je kvalita půdy nebo stav biodiverzity.

ZÁVĚR: POTRAVINOVÁ POLITIKA JAKO STRATEGICKÝ NÁSTROJ POZITIVNÍ ZMĚNY

Současná česká potravinová politika je roztříštěná a zdravotní, zemědělské, ekonomické a ekologické cíle se tak často navzájem oslabují nebo zcela míjejí, místo toho, aby se vzájemně podporovaly. Strategická koordinace v této oblasti je už běžnou součástí politik v zemích jako Dánsko, Nizozemsko nebo Francie⁴⁸. Česko si nemůže dovolit zůstat pozadu. Pokud chceme potravinový systém, který bude lépe fungovat pro lidi, krajinu i ekonomiku, musíme jej řídit podle aktuálních a budoucích priorit – ne udržovat status quo.

Je nezbytné, aby Česká republika začala **potravinovou politiku vnímat jako strategický nástroj se systémovým dopadem**. ProVeg Česko a Česká komora pro alternativní proteiny proto vyzývá odbornice a odborníky, politiky a političky i občanskou společnost, aby se připojili k naší vizi. Potřebujeme jasný směr, společný rámec a odvalu státu investovat do řešení, která přinášejí pozitivní dopad na zdraví obyvatelstva, krajiny i odolnost domácí ekonomiky.

Strategická vize byla vypracována ve spolupráci s

Michaela Kožmínová, analytička AMO klima

Vojtěch Kotecký, Centrum pro otázky životního prostředí

Dagmar Štruncová, Physicians Association for Nutrition (PAN) Czech Republic

Radim Trojan, Změna k lepšímu

REFERENCE

1. IDDRI (2025). Towards food policies that support healthy and sustainable consumption. Dostupné z: <https://www.iddri.org/sites/default/files/PDF/Publications/Catalogue%20iddri/Rapport/202505-Agora%20iddri%20food%20policies.pdf>
2. Ministerstvo zemědělství a potravinářství Dánska (2023). Danish Action Plan for Plant-based Foods. Dostupné z: <https://en.fvm.dk/Media/638484294982868221/Danish-Action-Plan-for-Plant-based-Foods.pdf>
3. Invest in Holland (2022). Future Protein NL – Online Magazine. Dostupné z: <https://investinholland.com/wp-content/uploads/2022/03/Future-protein-nl-online-magazine.pdf>
4. INRAE (2023). AlinOVeg: Innovating in plant-based food – launch of an ambitious collaborative project supported by the French government. Dostupné z: <https://www.inrae.fr/en/news/alinoveg-innovating-plant-based-food-launch-ambitious-collaborative-project-supported-french-government-part-france-2030-and-operated-bpifrance>
5. OECD (2023). Česko: Zdravotní profil země 2023. Dostupné z: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/cs/publications/reports/2023/12/czechia-country-health-profile-2023_dde66b1d/c0c44f04-cs.pdf
6. Ministerstvo zdravotnictví ČR (2023). Zdraví 2030: analytická studie. Dostupné z: <https://zdravi2030.mzcr.cz/zdravi-2030-analyticka-studie-stav-obyvatelsva.pdf>
7. Státní zdravotní ústav (2024). Více než 60 procent Čechů má nadváhu. Dostupné z: <https://szu.gov.cz/aktuality/vice-nez-60-procent-cechu-ma-nadvahu-trpi-ji-az-ctvrtina-deti-obezita-zpusobuje-zavazne-zdravotni-komplikace/>
8. Svaz zdravotních pojišťoven (2024). Tisková zpráva: diabetes. Dostupné z: https://szpccr.cz/wp-content/uploads/2024/11/2024_11_11-TZ-SZP-diabetes_FIN-002.pdf
9. Ministerstvo zdravotnictví ČR (2023). Zdraví 2030. Dostupné z: <https://zdravi2030.mzcr.cz/>
10. EFSA (2024). The European Union One Health 2023 Zoonoses Report. Dostupné z: <https://www.efsa.europa.eu/en/plain-language-summary/european-union-one-health-2023-zoonoses-report>
11. IARC (2015). Tisková zpráva č. 240. Dostupné z: https://www.iarc.who.int/wp-content/uploads/2018/07/pr240_E.pdf
12. Český statistický úřad (2024). Spotřeba potravin. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/spotreba-potravin?pocet=10&start=0&podskupiny=276&razeni=-datumVydani>
13. Global Nutrition Report (2023). Czechia: Nutrition profile. Dostupné z: <https://globalnutritionreport.org/resources/nutrition-profiles/europe/eastern-europe/czechia/>
14. WHO Regional Office for Europe (2021). European Region Report. Dostupné z: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/349086/WHO-EURO-2021-4007-43766-61591-eng.pdf?sequence=1>
15. UnlockFood Canada (2023). Vegan Diets: What you need to know. Dostupné z: <https://www.unlockfood.ca/en/Articles/Vegetarian-and-Vegan-Diets/What-You-Need-to-Know-About-Following-a-Vegan-Eatiaspx>
16. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics (2025). Článek. Dostupné z: [https://www.jandonline.org/article/S2212-2672\(25\)00042-5/fulltext](https://www.jandonline.org/article/S2212-2672(25)00042-5/fulltext)
17. Ministerstvo zdravotnictví ČR (2023). Jde to! – Tržiště dobrých příkladů pro nemocniční stravování. Dostupné z: <https://mzd.gov.cz/tiskove-centrum-mz/jde-to-je-spravna-odpoved-trziste-dobrych-prikladu-prineslo-inspiraci-pro-nemocnicni-stravovani/>
18. Máme to na talíři (2023). Studie. Dostupné z: https://www.mametonatalii.cz/files/ugd/da9b31_e1cd8711c6eb47ec9542d165591770d6.pdf
19. Český statistický úřad (2024). Sociální služby. Dostupné z: https://csu.gov.cz/socialni-sluzby?utm_source=chatgpt.com&pocet=10&start=0&podskupiny=194&razeni=-datumVydani
20. Kantýny v ohrožení (2019). Profí HR, 9:16. Dostupné z: https://www.uzs.cz/soubory/Profí%20HR%209-2019%20s.16_Kant%C3%BDny%20v%20ohro%C5%BEen%C3%AD.pdf
21. Ministerstvo zemědělství a potravinářství Dánska (2023). Danish Action Plan for Plant-based Foods. Dostupné z: <https://en.fvm.dk/Media/638484294982868221/Danish-Action-Plan-for-Plant-based-Foods.pdf>
22. Federal Ministry of Food and Agriculture Germany (2023). Good Food for Germany – the Federal Government's Food and Nutrition Strategy. Dostupné z: <https://www.bmel.de/EN/topics/food-and-nutrition/food-nutrition-strategy.html>
23. Health Council of the Netherlands (2023). Food Nutrition Strategy. Dostupné z: <https://www.healthcouncil.nl/documents/adition/food-nutrition-strategy.htmlvisory-reports/2023/12/13/a-healthy-protein-transition>
24. Český rozhlas (2025). Češi šetří na potravinách. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cesi-setri-na-potravinach-z-vysokych-cen-se-navzajem-obvinuji-zemedelci_2502260500_vdv
25. Eurostat (2023). Household consumption by purpose. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_consumption_by_purpose
26. Our World in Data (2023). Meat production. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/meat-production>
27. Český statistický úřad (2024). Zahraniční obchod. Dostupné z: https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO_ZO.STAZO
28. Ministerstvo zemědělství ČR (2024). Akční plán realizace. Dostupné z: https://bezpecnostpotravin.cz/UserFiles/publikace1/Akcni_plan_realizace_WEB.pdf
29. Ministerstvo zemědělství ČR (2025). Strategie resortu ministerstva 2025. Dostupné z: <https://mze.gov.cz/public/portal/mze/ministerstvo-zemedelstvi/koncepce-a-strategie/strategie-resortu-ministerstva-2025>
30. Poore, J. & Nemecek, T. (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. Science 360, 987–992. doi: 10.1073/pnas.1713820115
31. Český statistický úřad (2024). Pivo, párky a chléb se drží v čele. Dostupné z: <https://statistika.mzcr.cz/pivo-parky-a-chleb-se-drzi-v-cele>
32. SGI Network (2022). Czechia – Key Challenges. Dostupné z: https://www.sgi-network.org/2022/Czechia/Key_Challenges#:~:text=managing%20social%20changes%20and%20attitudes%2C,environmental%20damage%20and%20climate%20change
33. Ministerstvo zemědělství ČR (2024). Akční plán realizace. Dostupné z: https://bezpecnostpotravin.cz/UserFiles/publikace1/Akcni_plan_realizace_WEB.pdf
34. Ministerstvo zemědělství ČR (2025). Strategie resortu ministerstva 2025. Dostupné z: <https://mze.gov.cz/public/portal/mze/ministerstvo-zemedelstvi/koncepce-a-strategie/strategie-resortu-ministerstva-2025>
35. CzechCrunch (2024). Rostlinné alternativy. Dostupné z: <https://cc.cz/mleko-nebo-nemleko-rostlinne-alternativy-jsou-i-dvakrat-drazsi-trend-mohou-zmenit-stat-i-obchodnici/>
36. Euromonitor International (2024). Market Report.
37. Smart Protein Project (2021). Plant-based Food Sector Report. Dostupné z: <https://smartproteinproject.eu/wp-content/uploads/Smart-Protein-Plant-based-Food-Sector-Report-2.pdf>
38. Green Queen (2024). Research funding: alternative protein and plant-based meat. Dostupné z: <https://www.greenqueen.com.hk/research-funding-alternative-protein-plant-based-lab-grown-meat-europe/>
39. Mewery (2024). Oficiální web. Dostupné z: <https://www.mewery.io/>
40. Bene Meat Technologies (2024). Oficiální web. Dostupné z: <https://www.benemeat.com/>
41. IEEP (2025). European Protein Diversification: Growing opportunities for farmers. Dostupné z: <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2025/03/European-Protein-Diversification-Growing-opportunities-for-farmers-IEEP-2025.pdf>
42. Ministerstvo životního prostředí (2024). Zpráva o stavu životního prostředí ČR 2023. Dostupné z: <https://mzp.gov.cz/system/files/2025-03/Zpr%C3%A1va%20o%20stavu%20%C5%BEivotn%C3%ADm%20prost%C5%99ed%C3%AD%20%C4%8CR%202023.pdf>
43. CENIA (2025). Zpráva o stavu životního prostředí ČR 2023. Dostupné z: https://cenia.gov.cz/wp-content/uploads/2025/01/Zprava_ZP_CR_2023.pdf
44. VÚMOP (2024). Monitoring životního prostředí. Dostupné z: https://me.vumop.cz/docs/ZZ_monitoring_2024.pdf
45. Euractiv (2024). Intenzivní zemědělství ohrožuje ptáky i hmyz. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/evropske-finance/news/intenzivni-zemedelstvi-ohrozuje-ptaky-i-hmyz-z-krajiny-mizi-i-drive-bezne-druhy/>
46. Ministerstvo životního prostředí (2024). Zpráva o stavu životního prostředí ČR 2023. Dostupné z: <https://mzp.gov.cz/system/files/2025-03/Zpr%C3%A1va%20o%20stavu%20%C5%BEivotn%C3%ADm%20prost%C5%99ed%C3%AD%20%C4%8CR%202023.pdf>
47. Ministerstvo zemědělství ČR (2021). Luskoviny – situační zpráva. Dostupné z: https://mze.gov.cz/public/web/file/715038/SVZ_Luskoviny_12_2021.pdf
48. Green Queen (2024). Research funding: alternative protein and plant-based meat. Dostupné z: <https://www.greenqueen.com.hk/research-funding-alternative-protein-plant-based-lab-grown-meat-europe/>

